

פוסט מורטם

על זמן ומרחב בעבודותיה של מיכל טוביאס

שלומית ברויר

אני תולה תמונה על הקיר. אחר־כך אני שוכח שיש קיר. איני זוכר
מה עומד מאחורי הקיר הזה, איני זוכר שיש קיר, איני זוכר שהקיר
הזה הוא קיר, איני זוכר מהו קיר.
— ז'ורז' פרק, חלל וכו': מבחר מרחבים, עברית: דן דאור ואוולין
עמר

פעולה שלאחר מוות, ואחת היא אם מושאה מוחשי או אידיאי, אם מדובר
בהליך של אנטומיה פתולוגית או ברקוויאם, לעולם מתרחשת בְּרִיק ולעולם
מנוסחת בדיעבד; מהותה נגזרת ממה שהיה ומימושה מתבסס על מה שנותר.
מיכל טוביאס מצלמת במוזיאונים ובגלריות קירות שנחשפו לאחר
פירוק תערוכות. את טווח הזמן הקצר שבין נוכחות מוחשית של תערוכה
לבין היעלמות העקבות שהותירה, היא משהה לרגע ומתעדת באופן שמקנה
משמעות חדשה ומעוררת מחשבה למושגי הזמן, המרחב והחלל. פעולתה
נעה בטווח שבין התרחשות מז'ורית, "אמיתית", שחלפה, לבין התרחשות
"אמיתית", שעתידה להתבצע; והיא נעשית בתוך סדק זמן צר שנפער, זמן
שבין תערוכות, זמן של קירות חשופים, שהווייתם זרה לחללי תצוגה פעילים
ולפיכך יש להזדרז ולהסתירם.

מתוך החללים שהתרוקנו, מחלצת טוביאס, באמצעות תצלומיה, עוד משתנה בנוסף לממד הזמן – את הקיר, שעל פניו אנו חולפים כמעשה שבשגרה מבלי שניתן את דעתנו לנוכחותו, למהותו ולמשמעויותיו השונות. הקיר כנושא סטטי בעומסי המבנה, כתוחם, כחוצץ, כמנווט את צעדינו בחלל, מקבל בעבודותיה חשיפה ומרכזיות דווקא בפרק הזמן, שבו הוא אינו משמש לתכליתו הייעודית ולפיכך כביכול גם אינו רלוונטי. לרבדים ההיסטוריים, התרבותיים והפוליטיים שטמונים בהכרח בקירות, היא מוסיפה את פעילות אחורי הקלעים ומעבירה לקדמת הבמה את פרקטיקות עבודת התלייה וההצבה, שכמו הקיר מוסתרות מעין הצופה בתצוגה הולמת וראויה.

התעניינותה של טוביאס בתמות של פירוק, עדות וזיכרון הובילה אותה להתמקד בתערוכות המעיינות בנושאים אלה. כך למשל כארבעה עשורים לאחר שפרסם בחייו מודעות אבל שבישרו על מותו בטרם עת (1975), מצטרפת טוביאס אל התעתוע הכרונולוגי שיצר גדעון גבטמן. לרצף הפוסט מורטם, שמשמעו הליטרלי מתערער שכן אחרית וראשית משמשות בו בערבוביה, מוסיפה טוביאס תצלומי עקבות שהותירו עבודותיו של גבטמן על קירות מוזיאון ישראל לאחר רדת תערוכתו הרטרוספקטיבית שאצרה לאחר מותו איה מירון (2014). מבנה המאוזוליאום שגבטמן יצר, לדבריו, כתבנית אורגנית בתהליך של התהוות מתמדת, שסופה לא מוגדר מראש, "נפרץ" עתה ואל נדבכיו מסתפחים שיירי מעשה ההצבה ומראה שחיקתו של הקיר. בשרידי רפאים אלה מיד שלישית מהדהדים מצד אחד יצירת האמנות ומצד אחר חוסר המוכרעות שניסח גבטמן בדבר עתידה של זו לאחר מותו.

ריקון המוזיאון ממוצגים לא רק מעקר מיסודה את תכליתו כחלל תצוגה, אלא גם מדגיש את מבנהו האדריכלי בהעדרם של "רעשי רקע". מבנה זה, שבדומה להיכלי דת מתאפיין בעומק אדריכלי ובשליטה על כיוון התנועה של המתפללים/הצופים ועל מקצבה – מאפיינים ששימשו גם את גבטמן לבנייתו ולהמשגתו של מערך המאוזוליאום שלו שעה שלמעשה יצר מאוזוליאום בתוך מאוזוליאום – מעצים את תפישת המוזיאון כאתר פולחן חילוני, את

טבען הפטישיסטי של היצירות המוצגות בו ואת תפקודו כ"קרופוליס מדיטטיבי" כפי שהגדירו מרלו־פונטי.

*

על קירות חלל גלריה בסיס החדשה, מציגה טוביאס קירות של חללים אחרים, ותיקים ממנה. בפעולתה זו מגולמת הזרה כפולה של אובייקט שניתק מסביבתו ומהקשרו הפונקציונלי והועתק באמצעות מעשה אמנות מחלל אחד לאחר. כפלימפססט רבי־שכבתי (גיליון קלף שמוחזר מטעמים פונקציונליים־כלכליים ושגירודו פינה מקום לטקסט חדש), שבו המאוחר מתרבד באופן לא היררכי על זה שקדם לו, ישמשו עקבות התערוכות שצילמה כארכיב לקאנון התרבותי־הגמוני המקומי ובו־בזמן יציעו קריאה מחודשת בקורותיו. בקריאה זו, עקבות תערוכות עבר שבות ומבצבצות על קירות המוזיאונים ויותר משהן מעידות על שנוכח הן מדגישות את שנעדר, ואולי אף את שהודר.